

УДК 81'255.4=161.2-13 Стешенко І.:82-32.03 Дж. Лондон

**ВІДТВОРЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ МОВЛЕННЯ ГЕРОЇВ З КОРОТКИХ
ОПОВІДАнь ДЖЕКА ЛОНДОНА В ПЕРЕКЛАДАХ ІРИНИ СТЕШЕНКО ТА
ЛЕСЯ ГЕРАСИМЧУКА**

Олена Соловей

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна
e-mail: olenasoley@gmail.com*

Запропоновано аналіз відтворення особливостей мовлення героїв з коротких оповідань Джека Лондона, а саме *“The Faith of Men”*, *“To the Men on Trail”*, *“Which Make Men to remember”*, *“The Great Interrogation”* в українських перекладах І. Стешенко. Зосереджено увагу на відтворенні синтаксису, граматики, фонетичних маркерів та іншомовних вкраплень. У дослідженні застосовано метод словникових дефініцій, лінгвостилістичний та перекладознавчий аналізи.

Ключові слова: граматична трансформація, іншомовне вкраплення, лексична трансформація, мовна особистість, фонетичний маркер.

Ірина Іванівна Стешенко, талановита актриса, письменниця, перекладачка, отримала чудову освіту. Вона мала змогу навчатись у Київській гімназії Жекуліної, закінчила філологічний факультет Київських вищих жіночих курсів, а 1920 р. стала студенткою Вищого музично-драматичного інституту ім. Миколи Лисенка. Однак її освіта почалась ще задовго до гімназійної лави: вже у віці трьох років Ірина Іванівна почала вивчати німецьку мову, а п'ятилітньою відкрила для себе англійську. Також бездоганно знала французьку, італійську та російську мови. Не кожна жінка у ті роки мала можливість отримати такі ґрунтовні та різнобічні знання.

Онука Михайла Старицького, племінниця Миколи Лисенка, двоюрідна сестра Лесі Українки, дочка Івана Стешенка, міністра культури України, Ірина Іванівна з малечку перебувала в мистецько-творчій атмосфері, серед людей, які як ніхто інший вболівали за долю України та української мови, тому і не дивно, що і сама була патріоткою. Все своє життя, спочатку як актриса, а потім як перекладачка, поклала на вівтар служіння Українській культурі.

Особливо вагомими є здобутки Ірини Іванівни-перекладачки, бо вона як людина з ґрунтовною освітою і як нащадок славетних літераторів мала надзвичайне чуття до української мови, знала її досконало і майстерно нею оперувала. Мова перекладів Стешенко хрестоматійна та витончена, проте водночас жива і природна. Догберрі у виконанні Ірини Іванівни не сплутаеш з Ромео, а героїв з роману Марка Твена – з персонажами Мольєра. Хоча всі вони розмовляють грамотно, послуговуючись багатствами української літературної мови, подекуди використовуючи розмовну лексику, Стешенко вміло відтворює мовні образи як представників вищого класу суспільства, так і простого люду. Це вигідно вирізняє її серед

інших перекладачів, особливо зважаючи на сучасну тенденцію застосовувати у перекладах та оригінальних творах табуйовану лексику.

Непростим завданням для Ірини Іванівни була робота над короткими оповіданнями Джека Лондона, що так і рясніють просторіччям, жаргонізмами і діалектизмами. Відтворюючи таку мову, перекладач завжди постає перед дилемою, до якої стратегії удатися, щоб зберегти і форму, і прагматику оригінального тексту. Віктор Морозов, наприклад, у своєму перекладі історії про Гаррі Поттера щедро пересипає неграмотну мову одного з головних героїв галицькими діалектними словами. Барокова школа Миколи Лукаша схиляється до одомашнення і, відповідно, також звертається до різних діалектів української мови. Однак Ірина Стешенко у співпраці з Лесем Герасимчуком, працюючи над Джеком Лондом, йде дещо іншим шляхом.

<p>“<i>Hey! You! Le Goire! You mak’m soft more better</i>” <i>Pierre commanded. “Plenty bear-skin; plenty blanket. Dam!”</i> [5, с. 226]</p>	<p><i>Гей ти, Легуаре! Постелив би там м’якіше, чи що! – наказував П’єр, – Шкури поклади та коців побільше! Тьху, пропади ти пропадом!</i> [5, с.176]</p>
--	---

Цей приклад чудово ілюструє усю складність завдання, що стояло перед перекладачем, та стратегію відтворення особливостей мови героїв. Перекладачі, працюючи з мовними персоналіями, переважно вдаються до лексичних трансформацій, заміни фонетичних маркерів на слова з нижчого регістру та граматичних девіацій на правильні українські конструкції. Крім того, І. Стешенко та Л. Герасимчук міняють синтаксис відповідно до правил української мови.

Перша фраза *Hey! You! Le Goire!* згідно з синтаксисом англійської мови є абсолютно правильною, однак в українській між вигуком та особовим займенником не ставимо розділовий знак, а звертання відокремлюємо не знаком оклику, а комою [2]. Український еквівалент *Гей ти, Легуаре!* відповідає нормам української мови і зберігає прагматику оригіналу. Така стратегія для Ірини Стешенко є типовою, однак застосовує вона її не тільки, коли працює з граматично-правильними конструкціями, а й тоді, коли мова оригіналу сповнена граматичних девіацій.

Репліки *You mak’m soft more better* та *Plenty bear-skin; plenty blanket*, на відміну від *Hey! You! Le Goire!*, дають хороше уявлення про походження П’єра та його соціальний статус. У перекладі Ірина Стешенко та Лесь Герасимчук не тільки знову звертаються до правильного синтаксису, а й не зберігають фонетичних маркерів. *Постелив би там м’якіше, чи що!* та *Шкури поклади та коців побільше!* – абсолютно граматично правильні фрази (наказовий спосіб, тоді ж як в оригінальному реченні, вірогідно, підмет не узгоджено з присудком – упущене модальне дієслово; замість неправильно утвореного вищого ступеня *more better* – граматично вірний відповідник *м’якіше*; неправильну конструкцію з *plenty* замінено на вірну), що позначають фонетично-правильну мову (не відтворена особливість вимови *mak’m, dam*). Унаслідок таких замінів цільовий читач не отримує повної інформації про героїв, прагматика тексту не зберігається. Стешенко, вболіваючи за чистоту української мови і, вірогідно, сприймаючи переклад як засіб її [мови] розвитку, хоч і не відтворює особливості оригінальної конструкції, намагається компенсувати втрати, вдаючись до слів нижчого регістру, а власне до лексеми *коц* (грубе вовняне однотонне вкривало з начісками; покривало на ліжку з якої-небудь тканини; ворсовий пристрижений однобічний килим [4, т. 4, с. 314.]) і до розмовного *чи що*. Крім того, перекладачка посилює експресивність фрази двома знаками оклику.

Така стратегія загалом могла б спрацювати, однак у цьому випадку вона все ж не допомагає відтворити повноту картини – річ у тім, що П'єр – іноземець і, відповідно, фонетичні особливості його вимови та побудови речень вірогідно спричинені також і тим фактом, що мова, якою він послуговується для нього нерідна. Іноземцю типовіше хибно будувати речення і неправильно вимовляти слова, а не вдаватися до абсолютно правильних, хоча й розмовних конструкцій.

Особливо таку невідповідність відчутно у перекладі фрази: *Dam!* Лексема *dam* означає *дамба* (a barrier constructed to hold back a flow of water in order to raise its level [6, с. 242]), однак, вірогідно, П'єр мав на увазі лексему *damn*, що є лайкою (*damn – to condemn; to bring ruin upon; to condemn to eternal punishment; to curse, said as a curse* [6, с. 242]). В українському перекладі хибно вжиту лайку замінено на граматично і фонетично вірну приказку *пропади ти пропадом*, підсилену вигуком *тьху*. Такий варіант був би адекватним відповідником лайці *damn*, однак П'єр – іноземець, і якщо припустити, що ще таку лайку, як, наприклад, *чорт*, що також є відповідником *damn*, він міг знати, то те, що йому була відома така складна приказка, яку пропонують перекладачі, викликає певні сумніви. Цікаво, що в іншому випадку вони у перекладі цієї ж лексеми *dam*, ужитої з тою ж помилкою, застосовують іншу приказку – *Собача печінка!* [1, с. 173]. Цю приказку зафіксовано в “Українські приказки, прислів'я і таке інше” [3, с. 714]. Український переклад змінює образ головного героя, і замість П'єра іноземця отримуємо П'єра – носія народного колориту української нації.

Однак варто зауважити, що така стратегія, обрана Іриною Стещенко та Лесем Герасимчуком, добре спрацьовує в інших випадках.

“Now you just shut up, Corry!”
[5, р. 144]

Забий рота, Коррі!
[1, с. 292]

Знову ж такі перекладачі вдаються до лексичних трансформацій, оригінальний “помилковий” синтаксис замінюють на правильний української мови. Такі зміни Стещенко та Герасимчук компенсують тим, що грубе фразове дієслово замінює на українську приказку *забити рота*, що відповідає експресивності оригінального *shut up*. Втім, не зберігаючи оригінальні граматичні девіації, перекладачі зберігають прагматику оригінального тексту і не руйнують образ персонажа.

Гарно ілюструє результативність такого підходу приклад:

Um white, um soft, like baby.»Winapie touched the other cheek and withdrew her hand”. «Bimeby mosquito come. Skin get sore in spot; um swell, oh, so big; um hurt, oh, so much. Plenty mosquito; plenty spot. I think better you go now before mosquito come”. This way, «pointing down the stream, «you go St. Michael's; that way,” pointing up, «you go Dyea. Better you go Dyea. Good- by.”
[5, с. 229]

Незабаром прилетять комарі. Геть усю шкіру покусують; і вона набрякне, о, дуже-дуже; і болітиме, о, як тяжко! Сила-силенна комарів; сила-силенна укусів. Я думаю – вам ліпше їхати звідси, поки комарі ще не прилетіли. Отак – вона показала рукою на річку, за водою, – ви допливете до Сент-Майкла; а так, – показуючи проти води, – до Даї. Краще – пливіть до Даї. Прощайте! [1, с. 185]

Хоча перекладні речення є зразковими для української мови, особливість мови індіанки передається не граматичними помилками, а уривчастими простими реченнями, одразу стає зрозуміло, що людина говорить мовою кепсько, що її словниковий запас обмежений.

Також Ірина Стешенко не відступає від своєї стратегії дотримання граматично та стилістично правильних конструкцій, якщо в оригінальному тексті “помилки” на рівні слововжитку.

<p>“<i>Look, see!</i>” <i>Pierre pointed to the scattered chips by the woodpile. “Him fresh—two, t’ree day, no more.”</i> [5, с. 229]</p>	<p>— Дивіться, глядіть! — показував П’єр на численні друзки коло стосу дров. —Ще свіжі... два—три дні, не більш [4, с. 182]</p>
---	---

Look, see! — неправильна граматично і лексично некоректна фраза, оскільки лексему *see* не вживають у такому значенні, як це робить П’єр, для якого, вочевидь рідна мова — французька. Порівняймо *look* — to pay attention, to direct the eyes in a particular direction [6, с. 584] та *see* — to perceive with the eye, to form a mental picture of, to understand, to have the power of perceiving things with the eye [6, с. 903]. Україномовний же П’єр застосовує обидві лексеми доречно: *дивитися* — спрямовувати погляд, прагнучи побачити кого-, що-небудь; бути з розплющеними очима; мати змогу бачити [4, т. 2, с. 270] та *глядіти* — те саме, що дивитися [4, т. 2, с. 91]. Перекладна фраза частково зберігає денотативне значення оригіналу, бо повтор синонімічних слів звучить дещо недоречно, однак разом з наступним рішенням І. Стешенко та Л. Герасимчука україномовний П’єр знову ж таки втрачає своє французьке коріння. Кажучи *him fresh*, П’єр переносить характерні для своєї рідної мови конструкції у мову, якою говорить, неправильно утворює заперечення і забуває про множину іменника. Перекладачі пропонують українському читачеві граматично правильну репліку як компенсацію: замість частіше вживаної лексеми *більше* використовують форму *більш*. Стешенко та Герасимчук лише один раз відтворюють фонетичний маркер:

<p><i>You ‘Merican woman</i> [5, с. 229]</p>	<p> <i>Ви — ‘мериканська жінка</i> [1, с. 185]</p>
--	---

Однак і в цьому випадку граматична структура абсолютно правильна

Не менш складно визначити вірну стратегію, коли в мові персонажа є, очевидно, перенесені з іншої мови граматичні, лексичні конструкції, або ж навіть іншомовні вкраплення.

<p>“<i>Ah, oui, to-morrow, up de river; and das dam Sitka Charley mak me pay for de poling-boat five hundred dollar</i>” [5, с. 224]</p>	<p> <i>Ah, oui, завтра, вгору річкою, і той клятий Сітка Чарлі зідрав з мене за човна та жердину п’ятсот доларів</i> [1, с. 182]</p>
--	---

У таких випадках Стешенко та Герасимчук знову ж таки дотримуються обраної схеми дій — лексичних трансформацій (*poling-boat* — човен та жердина), синтаксично і граматично правильних конструкцій, нівелювань фонетичних маркерів (*to-morrow* — завтра, *mak* — зідрав), компенсації ймовірних втрат пунктуаційно та лексично (*здирати* — брати за що-небудь дуже високу плату [4, т. 3, с. 536]). Не упускають перекладачі й артиклі, відтворити які є дещо складно українською мовою, адже такої граматичної категорії немає. Означений артикль *das* перекладають займенником *той*, що фактично і є його [артикля] відповідником. Однак незрозуміло, чому вони не перекладають артикль *de* в цьому ж реченні, адже в ін-

ших випадках не пропускають можливості відтворити значення означених артиклів. Можемо припустити, що артикль *de* – неправильно вимовлений англійський артикль *the*, або, що, вірогідніше, скорочений французький артикль *de la/l'* з упущеним *la/l'*.

<p>“<i>Oui, madame, thees is de place. One, two, t’ree island below Stuart River. Thees is t’ree island</i>” [5, с. 229]</p>	<p>– <i>Oui, madame, це саме тут. Один, два, три острови нижче річки Стюарт. Осьо – третій острів</i> [1, с. 182]</p>
--	---

Фразу *De place* перекладено як *саме тут*, що дуже добре відтворює її денотативне значення. Крім вже звичної схеми перекладу, І. Стешенко та Л. Герасимчук зберігають французьке *oui* та *ah, oui*. Об’єктивну відповідь, чому перекладачі поступаються своїй стратегії на французьких вигуках дати, на жаль, вже неможливо. Можна припустити, що це зроблено для того, щоб все ж показати особливості мови персонажу, його мовну строкатість. Вірогідно, перекладачі не зберігали артиклі німецької мови, бо пересічний читач міг і не знати про такі нюанси німецької, тоді ж як *oui* та *ah, oui* не мали б викликати особливих труднощів. Можна також припустити, що лексему *madame*, хоча в англійській мові вона також є (*madame* – a courtesy title for a married Frenchwoman (the equivalent of “Mrs”); a courtesy title for a married woman who is neither American nor English [6, с. 597]), зберегли в її автентичному написанні з тих же міркувань (в українській мові є калька *мадам*). Щоправда, не перекладають Ірина Стешенко і Лесь Герасимчук й інші французькі вкраплення, як, наприклад, *Bon!, oui, m’sieu, allons!*, що вже не такі зрозумілі українському читачеві. Також варто зазначити, що до кожного збереженого слова, навіть такого очевидного як *madame*, є примітка під текстом з поясненням чи перекладом. Інші ж вкраплення, крім французьких та лагінських, перекладачі не зберігають в їх оригінальній формі, а перекладають.

Звична для Стешенко стратегія експлікації образу, що відбувається через лексичні трансформації, зумовлює те, що перекладний текст є дещо довшим за оригінальний. Перекладачка намагається компенсувати такі зміни, вдаючись до лексичних трансформацій, а власне до упущення певних фраз оригіналу, що не несуть значного змістового та стилістичного навантаження. Наприклад:

<p>“<i>Pentfield shrugged his shoulders gloomily</i>”. “<i>She can wait, I guess</i>” [5, с. 321]</p>	<p><i>Пентфілд понуро знизав плечима. – Вона може подождати</i> [1, с. 36]</p>
---	--

Така лексична трансформація не змінює прагматики тексту, оскільки *I guess* вжито не для вираження вагання, а радше як беззмістовну вставку.

Загалом перекладачі 82 рази застосовували лексичні трансформації, перекладаючи “*The Faith of Men*”, “*To the Men on Trail*”, “*Which Make Men to remember*”, “*The Great Intrrogation*”, з них упущення (неперекладені окремі лексеми, або, навіть, цілі фрази) – 15 разів, компенсацію (використання стилістично маркованих лексем у перекладі, замість нейтральних, ужитих в оригіналі) – 23, експлікацію образу (додані нові лексеми) – 44 рази.

Значну увагу І. Стешенко та Л. Герасимчук приділили перекладу приказок, вкраплюючи їх у текст навіть там, де оригінально їх не було замислено. Вживання питомих-українських приказок одомашнює твір, вносить у нього український колорит, полегшує сприйняття перекладного тексту та тим допомагає відтворити прагматику твору, створити необхідні образи персонажів-золотошукачів, картярів, мисливців за долею. Стикаємось із такими приказками: з “Незабутне” (“*Which Make Men to remember*”) – *ціле пекло з цени зірвалось*,

якогось біса, цитуйте, коли життя не набридло, щоб було до пари, хай йому чорт, вишитися з-під самого носа, всмоктати з молоком материним, дати по заслугі, валилися там просто-таки як комашня від морозу; з “За того хто в дорозі” (*To the Men on Trail*) – сто чортів, забиратися під три чорти, грім мене побий, бодай йому пуття не було; з “Нерозв’язна загадка” (*“The Great Interrogation”*) – собача печінка, пропади ти пропадом, виразно пригадувати – усе до цяти, багатій на всю губу, сіль землі; з “Віра в людину” (*“The Faith of Men”*) – богом забуті душі, язик розв’язати, краще вже носити на шиї макітру, ніж таку голову, як твоя, син тисячі дурнів, повний-повнісінький, як риб’ячий міхур, лихий би його взяв, усе гайном стояло. Така різноманітність приказок ще раз чудово ілюструє, наскільки довершено Стешенко знала українську мову, бо ж уміла разом із хрестоматійним, ратифікованим вжитком рідної мови звернутись до глибин української народної мудрості.

Проаналізувавши переклад мови героїв з чотирьох коротких оповідань Джека Лондона, вдалось виокремити чітку стратегію, яку випрацювали для себе Ірина Стешенко та Лесь Герасимчук:

1. Лексичні трансформації.
2. Дотримання правил української граматики (пунктуація, синтаксис) – перекладні конструкції граматично вірні, навіть коли в оригіналі є “помилки”.
3. Дотримання правил українського слововжитку.
4. Нівелювання фонетичних маркерів.
5. Використання розмовної лексики для компенсації втрат.
6. Насичення перекладного тексту приказками.
7. Переклад усіх іншомовних вкраплень, крім французьких та подекуди латинських.

Обрана перекладачами стратегія дає змогу адекватно перекладати особливості мови героїв з коротких оповідань Джека Лондона. Однак вона [стратегія] не спрацьовує, якщо потрібно відтворити мовну персоналію іноземця, що намагається говорити нерідною мовою, у такому видку образ втрачає свій національний колорит.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Лондон Джек. Твори : у 12 т. Т. 2–4 / Джек Лондон ; пер. з англ. І. Стешенко, Л. Герасимчук. – К. : Вид-во Дніпро, 1969–1970.
2. Новий довідник. Українська мова. Українська література. Розділові знаки при вигуках // Літературне місто : Освітній он-лайн ресурс. – [Цит. 2014, 28 листопада]. – Режим доступу : <http://litmisto.org.ua/?p=13159>.
3. Номис В. Прислів’я, приказки і таке інше / В. Номис – СПб : В друкарнях Тибленка і комп. І. Куліша, 1864. – 304 с.
4. Словник української мови : [в 11 т.] / редкол. : І. К. Білодід [та ін.] ; Академія наук Української РСР ; Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. – К. : Наук. думка, 1970–1980.
5. London Jack. The God of His Fathers / Jack London. – New-York : Wave Publishing, 1901. – 422 p.
6. New Webster’s Dictionary and Thesaurus of English Language. – Dunburry : Lexicon Publications, Inc., 1993. – 1 216 p.

Стаття надійшла до редколегії 10.04.2015 р.

Прийнято до друку 14.09.2015 р.

**REPRODUCTION OF THE PARTICULARITIES OF THE CHARACTERS'
SPEECH FROM JACK LONDON'S SHORT STORIES
BY IRYNA STESHENKO AND LES HERASYMCHUK**

Olena Solovey

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska St., Lviv, 79000, Ukraine
e-mail: olenasoley@gmail.com*

The article suggests the analysis of the peculiarities of the characters' speech from Jack London's short stories, namely "The Faith of Men", "To the Men on Trail", "Which Make Men to remember", "The Great Interrogation" as rendered into Ukrainian by Iryna Steshenko. Particularly the problems of the reproduction of grammar, linguistic insertions, and phonetic markers are researched. The method of dictionary definitions and the linguostylistic and translation studies analyses were used in the course of research.

Keywords: grammatical transformation, lexical transformation, linguistic insertion, phonetical marker.